

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยเรื่อง การจัดการมลพิษทางน้ำจากชุมชนโดยวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำยม จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีจุดประสงค์หลัก เพื่อศึกษามลพิษทางน้ำในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำยมและสร้างรูปแบบการจัดการมลพิษทางน้ำที่มีความเหมาะสมกับพื้นที่โดยชุมชนสามารถดำเนินการได้เอง ซึ่งการศึกษาครั้งนี้ใช้พื้นที่ของตำบลแม่ววม ซึ่งมีความยาวตลอดลำน้ำยมตอนล่าง ตั้งแต่อำเภอแม่สะเรียงจนถึงแม่น้ำสาละวิน เป็นพื้นที่ในการดำเนินการวิจัย ซึ่งในส่วนของบทที่ 3 นี้เป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย ประกอบด้วย การเลือกพื้นที่ศึกษา ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล การดำเนินการเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล โดยมีรายละเอียดดังนี้

การเลือกพื้นที่ศึกษา

การวิจัยในครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้ทำการเลือกพื้นที่วิจัยที่ต้องการนำมาเป็นตัวแทนของพื้นที่ลุ่มน้ำยม รวมทั้งต้องการให้ครอบคลุมพื้นที่ลุ่มน้ำยมมากที่สุด ทางคณะผู้วิจัยได้ทำการเลือกพื้นที่วิจัยคือตำบลแม่ววม โดยมีชุมชนชนทั้งสิ้น 13 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 1 บ้านน้ำดิบ หมู่ที่ 2 บ้านห้วยวอก หมู่ที่ 3 บ้านทุ่งแพม หมู่ที่ 4 บ้านห้วยสิงห์ หมู่ที่ 5 บ้านห้วยทราย หมู่ที่ 6 บ้านห้วยโผ หมู่ที่ 7 บ้านหาดตางหมู่ที่ 8 บ้านคะบวง หมู่ที่ 9 บ้านแม่กองแป หมู่ที่ 10 บ้านแม่กองคา หมู่ที่ 11 บ้านห้วยบง หมู่ที่ 12 บ้านแพะคะบวง หมู่ที่ 13 บ้านจอมกิตติ โดยที่ตำบลแม่ววมตั้งอยู่ในพื้นที่ของลุ่มน้ำยมตอนล่าง และมีที่ตั้งของชุมชนขนานไปกับแม่น้ำยมตอนล่างจนถึงชายแดนพม่าที่แม่น้ำสาละวิน ซึ่งทำให้เกิดความหลากหลายของกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับมลพิษทางน้ำของลุ่มน้ำยม โดยมีลำน้ำสาขาของแม่น้ำยมที่ทำการศึกษานี้ทั้งสิ้น 13 แห่งประกอบด้วย ประกอบด้วย ซึ่งจะเป็นตัวแทนเชิงพื้นที่ของลุ่มน้ำยมได้เป็นอย่างดี

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มประชาชนและกลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษา ประกอบด้วย กลุ่มผู้นำที่เป็นทางการ ได้แก่ เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน และกรรมการฝ่ายต่างๆ รวมถึงข้าราชการที่ปฏิบัติหน้าที่ในหมู่บ้าน ได้แก่ ครู เจ้าหน้าที่สาธารณสุข และประชาชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณลุ่มน้ำยมตอนล่าง สำหรับเหตุผลในการตัดสินใจเลือกพื้นที่นี้เป็นกลุ่มตัวอย่าง เพราะประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นี้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากปัญหามลพิษทางน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำยมมากที่สุด โดยมีรายละเอียดดังนี้

คณะผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลแม่อวม	จำนวน	4 คน
สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลแม่อวม	จำนวน	25 คน
ผู้ใหญ่บ้าน 13 หมู่บ้าน	จำนวน	13 คน
ตัวแทนชาวบ้านและผู้นำองค์กรชุมชน	จำนวน	20 คน
ชาวบ้านในพื้นที่ที่สมัครใจ	จำนวน	35 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาผ่านการเก็บข้อมูลผ่านวิธีการสัมภาษณ์ การสังเกต การสนทนากลุ่ม การจัดเวทีชาวบ้าน เป็นวิธีการหลัก โดยการพิจารณาปรากฏการณ์ ภายใต้สภาพแวดล้อมและความจริงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ตำบลแม่อวม โดยและข้อมูลบางส่วนได้จากวิธีการสนทนากลุ่มด้วย เช่น การเข้าร่วมกิจกรรม และความพึงพอใจของกิจกรรมการจัดการมลพิษทางน้ำในชุมชน โดยผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางในการใช้เครื่องมือต่างๆ ในการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้อง คณะผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เป็นตำรา เอกสารทางวิชาการ รายงานการวิจัย เพื่อรวบรวมแนวคิด ทฤษฎีของนักวิชาการให้เป็นระบบก่อนที่จะเข้าไปเก็บรวบรวมข้อมูลในหมู่บ้าน และเพื่อใช้เป็นกรอบในการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลและกำหนดแนวทางในการทำเครื่องมือเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล

2. การสอบถามและสัมภาษณ์ การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้ใช้แบบสอบถามในการประเมินผลการดำเนินกิจกรรมต่างๆ รวมถึงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่ ในส่วนของการสัมภาษณ์ได้กำหนดวิธีการสัมภาษณ์โดยผู้วิจัยกำหนดประเด็นที่จะรวบรวมข้อมูลในสภาพทั่วไปของหมู่บ้าน อันได้แก่ สภาพปัญหามลพิษที่เกิดขึ้นกับลุ่มน้ำยม การดำเนินกิจกรรมที่ทำให้เกิดมลพิษทางน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำ โดยทำการสัมภาษณ์จากผู้นำชุมชน และประชาชนทั่วไปในพื้นที่ลุ่มน้ำยม รวมทั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ และผู้ที่เกี่ยวข้องอื่นๆ

3. วิธีการสังเกต สำหรับการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยคณะผู้วิจัยได้เข้าไปร่วมทำกิจกรรมกับชุมชน ได้แก่ กิจกรรมการทำฝายชะลอน้ำ กิจกรรมการปลูกป่า กิจกรรมการทำแนวกันไฟป้องกันไฟป่า ซึ่งจากการเข้าไปร่วมกิจกรรมกับชุมชน ส่งผลให้ผู้วิจัยเข้าใจความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชน ลักษณะและขั้นตอนในการทำกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน

4. วิธีการสนทนากลุ่ม คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสนทนากลุ่มและการจัดเวทีชาวบ้าน ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมได้แสดงความคิดเห็น ของตนเองออกมา ซึ่งจากการจัดเวทีชาวบ้านและสนทนากลุ่มทำให้ทราบแหล่งกำเนิดมลพิษทางน้ำ ปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน และแนวทางในการแก้ปัญหาที่เหมาะสมกับชาวบ้าน รวมถึงทำให้ทราบถึงสภาพในอดีต ปัจจุบัน และสิ่งที่ชุมชนคาดหวังอยากให้เกิดขึ้นในอนาคต

การดำเนินการเก็บข้อมูล แบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ

1. ระยะที่ 1 ระยะการเตรียมการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ

การวิจัยครั้งนี้ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน โดยเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เป็นสำคัญ ดังนั้นการเตรียมความพร้อมของคณะผู้วิจัย ในการวิจัยครั้งนี้จึงเป็นการเตรียมความพร้อมที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ลุ่มน้ำยมเป็นหลัก ได้แก่ การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนเป็นสิ่งแรกที่คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการ ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เบื้องต้น ติดต่อบริษัทผู้จำหน่ายที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการในตำบลแม่ยวม เพื่อสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน รวมทั้งการจัดหาแหล่งความรู้ที่ใช้ในการจัดการปัญหามลพิษทางน้ำ ได้แก่ การตรวจวัดคุณภาพน้ำ การเตรียมเอกสารในการจัดการอบรม แบบสอบถาม การประเมินความรู้ ความตระหนัก และพฤติกรรมการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชน รวมทั้งมีการติดต่อวิทยากรผู้ให้ความรู้กับชาวบ้าน ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการปัญหามลพิษทางน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำยม เป็นต้น

2. ระยะที่ 2 ระยะปฏิบัติการวิจัยและพัฒนา มีขั้นตอนดังนี้

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดกิจกรรมที่ใช้ในการดำเนินการวิจัย โดยประกอบด้วย การศึกษาบริบทชุมชนโดยทั่วไป การศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการมลพิษทางน้ำ โดยแบ่งออกเป็น การศึกษาลักษณะการใช้ประโยชน์จากน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำยม แหล่งกำเนิดมลพิษทางน้ำในชุมชน การศึกษาการใช้ประโยชน์จากน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำยม การศึกษาเกี่ยวกับปัญหาและการจัดการมลพิษทางน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำยม นอกจากนี้ยังมีประเด็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขปัญหาการจัดการมลพิษทางน้ำ โดยผ่านกิจกรรมต่างๆ ดังต่อไปนี้

2.1 การศึกษาบริบทชุมชนทั่วไป

การศึกษาระดับชุมชนโดยทั่วไปในพื้นที่ลุ่มน้ำยม คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษา โดยวิธีการเก็บข้อมูลผ่านแบบสอบถาม เก็บข้อมูลผ่านเวทีชุมชนที่มีการพูดคุยกันระหว่างคณะผู้วิจัยกับชาวบ้านในพื้นที่ตำบลแม่ยวม และลงพื้นที่เก็บข้อมูลโดยการพูดคุยแบบตัวต่อตัวกับชาวบ้านและผู้นำชุมชนในพื้นที่ รวมทั้งการศึกษาข้อมูลพื้นฐานจากเอกสารแผนพัฒนาสามปีขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่ยวม

2.2 การศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์และปัญหาของแหล่งน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำยม

การศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์และปัญหาของแหล่งน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำยม คณะผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลผ่านแบบสอบถามที่ทางคณะผู้วิจัยได้จัดทำขึ้น ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ในการสำรวจข้อมูลผ่านแบบสอบถามด้วยตนเอง ซึ่งการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการจัดการมลพิษทางน้ำ สามารถแบ่งการศึกษาได้เป็นประเด็นย่อยๆ ดังต่อไปนี้

1) การศึกษาเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำยม คณะผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลผ่านแบบสอบถาม และเก็บข้อมูลผ่านเวทีชาวบ้าน การพบปะพูดคุยกับผู้นำชุมชนซึ่งเป็นการสำรวจรูปแบบการใช้ประโยชน์จากน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำยม ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รายละเอียดของผลการศึกษานำเสนอไว้ในบทที่ 4

2) การศึกษาปัญหาทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำยม คณะผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลผ่านแบบสอบถาม ซึ่งเป็นการสำรวจแหล่งกำเนิดน้ำเสียในพื้นที่ลุ่มน้ำยมที่เกิดจากการใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ ซึ่งรายละเอียดผลการศึกษานำเสนอไว้ในบทที่ 4

3) การศึกษาการจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำยมเป็นการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการปัญหามลพิษทางน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำยม ที่ได้ดำเนินการในปัจจุบันจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเนื้อหาจะเกี่ยวกับปัญหาของน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำยมในปัจจุบัน รวมถึงหน่วยงานที่ชาวบ้านในพื้นที่ต้องการให้เข้ามาจัดการปัญหามลพิษทางน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำยม การมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ปัญหา และศักยภาพของชุมชนในการแก้ปัญหา ซึ่งรายละเอียดผลการศึกษานำเสนอไว้ในบทที่ 4

2.3. รูปแบบการแก้ปัญหามลพิษทางน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำยม

ในการแก้ปัญหามลพิษทางน้ำในลุ่มน้ำยมนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้รูปแบบการแก้ปัญหาที่เกิดจากความต้องการของชุมชน และตอบสนองความต้องการของประชาชนในตำบลแม่ยวมได้ โดยอาศัยการวิเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมได้จากจัดเวทีการสำรวจพื้นที่ และจากการแสดงความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมเวที ซึ่งมีประเด็นสำคัญที่จะนำมาพิจารณาได้แก่

- 1) สามารถแก้ปัญหามลพิษทางน้ำของชุมชนได้
- 2) ความพร้อมด้านงบประมาณ อุปกรณ์ เครื่องมือ สถานที่และบุคลากร
- 3) ประชาชนในท้องถิ่นให้ความร่วมมือ และสนใจในการเข้าร่วมกิจกรรม
- 4) มีความเหมาะสมกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมและประเพณีของท้องถิ่น
- 5) ผลประโยชน์ที่ได้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นประชาชน
- 6) สามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

2.4 การดำเนินกิจกรรมตามแนวทางที่เลือก

การวางแผนการดำเนินกิจกรรมตามแนวทางที่เลือกไว้ร่วมกัน โดยใช้ศาลาเอนกประสงค์ขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่ยวมเป็นสถานที่จัดเวที มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมทั้งสิ้น 30 คน ประกอบด้วย กลุ่มผู้นำหมู่บ้านและผู้นำจากทางองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ยวม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับรูปแบบที่จะนำมาใช้ในการแก้ปัญหามลพิษทางน้ำในชุมชน รวมทั้งเพื่อวางแผนการดำเนินกิจกรรมด้านต่างๆ ร่วมกัน ได้แก่ กลุ่มผู้ร่วมกิจกรรม การจัดหาออกแบบเครื่องมือและอุปกรณ์ รวมทั้งกำหนดขั้นตอนการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน และสุดท้ายวางแผนการติดตามประเมินผลการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน โดยกิจกรรมที่เลือกมาใช้ในการจัดการปัญหามลพิษทางน้ำในลุ่มน้ำยม ประกอบด้วยกิจกรรมดังต่อไปนี้

กิจกรรมที่ 1 การศึกษาข้อมูลบริบทชุมชนลุ่มน้ำยม

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาบริบทพื้นที่ชุมชนลุ่มน้ำยมและศักยภาพชุมชนในการจัดการมลพิษทางน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำยม
- 2) เพื่อสร้างความสัมพันธ์กับผู้นำชุมชน รวมถึงทราบข้อมูลพื้นฐานของชุมชน เพื่อเป็นประโยชน์ในการจัดทำกิจกรรมต่อไป

วิธีการดำเนินกิจกรรม

- 1) วิธีการดำเนินกิจกรรม ประกอบด้วยการศึกษาทางด้านเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหา ได้แก่ เอกสารแผนพัฒนาตำบลสามปีองค์การบริหารส่วนตำบลแม่อวม การพบปะพูดคุยกับชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำยม เพื่อให้ทราบบริบทของชุมชน สภาพปัญหา และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับการเกิดมลพิษทางน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำยม
- 2) ดำเนินกิจกรรมการพบปะผู้นำชุมชนแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยการสนทนากับผู้นำชุมชนในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับมลพิษทางน้ำที่เกิดขึ้นในพื้นที่ลุ่มน้ำยม

ผู้ร่วมกิจกรรม

ผู้เข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ ประกอบด้วย คณะผู้วิจัย ผู้นำชุมชน ชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำยม

สถานที่และช่วงเวลา

กิจกรรมนี้ได้จัดขึ้นในพื้นที่ตำบลแม่อวม อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในช่วงเดือน ตุลาคม 2553

ผลที่เกิดจากการดำเนินกิจกรรม

- 1) ผลจากการดำเนินกิจกรรม ส่งผลให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับบริบทในพื้นที่ และศักยภาพของชุมชนในการจัดการมลพิษทางน้ำ
- 2) การดำเนินกิจกรรมดังกล่าวทำให้ผู้วิจัย และผู้นำชุมชนเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และผู้วิจัยได้รับทราบปัญหาในพื้นที่อย่างแท้จริงดังภาพที่ 3.1

ภาพที่ 3.1 การศึกษาบริบทชุมชนและสำรวจข้อมูลพื้นฐาน

กิจกรรมที่ 2 สร้างความตระหนักและความรู้

วัตถุประสงค์

เพื่อหาสาเหตุและปัญหามลพิษทางน้ำที่เกิดขึ้นกับน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำยม รวมทั้งสร้างความตระหนักและความรู้ให้กับชุมชนให้กับชาวบ้านในพื้นที่

วิธีการดำเนินกิจกรรม

กิจกรรมที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรมการจัดเวทีชาวบ้าน คณะผู้วิจัยได้ทำการสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้กับชาวบ้านที่เข้าร่วมกิจกรรม โดยใช้รูปแบบกิจกรรมแบบ การระดมสมองและการตั้งคำถามสาเหตุการเกิดมลพิษทางน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ยม ซึ่งได้จัด 2 ครั้ง ดังภาพที่ 3.2

ภาพที่ 3.2 การจัดเวทีชาวบ้านเพื่อสร้างความตระหนัก

ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

ผู้เข้าร่วมกิจกรรมการจัดเวทีชาวบ้านในครั้งนี้ ประกอบด้วย คณะผู้วิจัยชาวบ้าน และผู้นำชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำยม

สถานที่และช่วงเวลา

กิจกรรมการจัดเวทีชาวบ้านได้ดำเนินการที่ศาลาเอนกประสงค์ในพื้นที่ตำบลแม่ยม โดยดำเนินการในช่วงเดือน พฤศจิกายน 2553

ผลที่เกิดจากการดำเนินกิจกรรม

จากการดำเนินกิจกรรมการจัดเวทีชาวบ้านทำให้ชาวเกิดความตระหนักและมีความรู้เกี่ยวกับมลพิษทางน้ำ

กิจกรรมที่ 3 การแสวงหาแนวทางในการแก้ปัญหา

วัตถุประสงค์

เพื่อร่วมกันในการกำหนดแนวทางการแก้ปัญหาและวางแผนการแก้ปัญหาร่วมกัน ในการแก้ปัญหามลพิษทางน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำยม

วิธีการดำเนินกิจกรรม

คณะผู้วิจัย ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ประชุมและร่วมกันเสนอแนวทางการแก้ปัญหาและวางแผนการแก้ปัญหามลพิษทางน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำยมตอนล่างโดยกิจกรรมนี้ได้มีการจัด 2 ครั้ง ดังภาพที่ 3.3

ผู้ร่วมกิจกรรม

คณะผู้วิจัย ผู้นำชุมชนและชาวบ้านในพื้นที่
สถานที่และช่วงเวลา

ห้องประชุมขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่ยม และอาคารอเนกประสงค์ของ
โรงเรียนห้วยสิงห์ โดยดำเนินการในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2553

ผลที่เกิดจากการดำเนินกิจกรรม

การดำเนินกิจกรรมทำให้แนวทางในการแก้ปัญหาและแผนปฏิบัติการในการ
แก้ปัญหามลพิษทางน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำยมตอนล่าง

ภาพที่ 3.3 การจัดเวทีชาวบ้านเพื่อแสวงหาแนวทางในการแก้ปัญหา

กิจกรรมที่ 4 สืบค้นและตรวจวิเคราะห์คุณภาพน้ำ

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ทราบถึงสถานการณ์มลพิษทางน้ำของลุ่มน้ำยม เป็นกิจกรรมที่
คณะผู้วิจัยได้จัดทำขึ้นเพื่อทำการตรวจวิเคราะห์คุณภาพน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำยมตอนล่าง

วิธีดำเนินการ

ดำเนินการเก็บตัวอย่างน้ำจากแหล่งน้ำต่าง ๆ ในพื้นที่ลุ่มน้ำยมตอนล่าง และ
ในลำน้ำยมจำนวนทั้งสิ้น 15 จุด ดังภาพที่ 3.6

ผู้ร่วมกิจกรรม

ผู้นำชุมชนและคณะผู้วิจัย

สถานที่และช่วงเวลา

การสำรวจและตรวจวิเคราะห์คุณภาพน้ำในลำน้ำสาขาของแม่น้ำยมและลำน้ำ
ยมตอนล่าง ได้ดำเนินการในระหว่างเดือนธันวาคม 2554

ผลที่เกิดจากการดำเนินกิจกรรม

ได้ทราบถึงแหล่งกำเนิดมลพิษทางน้ำและสถานการณ์มลพิษทางน้ำในพื้นที่ลุ่ม
น้ำยมตอนล่าง

ภาพที่ 3.4 การดำเนินกิจกรรมสำรวจและตรวจวิเคราะห์คุณภาพน้ำ

กิจกรรมที่ 5 สร้างความตระหนักและความรู้ให้กับเยาวชน

วัตถุประสงค์

เพื่อเป็นการสร้างความตระหนักและความรู้ให้เยาวชนในการจัดการมลพิษทาง
น้ำ และสร้างจิตสำนึกและความรับผิดชอบในการรักษาสภาพแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำยม ให้กับ
เยาวชนในพื้นที่

วิธีดำเนินการ

การดำเนินกิจกรรมนี้ คณะผู้วิจัยได้เริ่มจากการติดต่อประสานงานกับหน่วยงาน
ที่เกี่ยวข้อง โดยกิจกรรมในค่ายประกอบด้วย การแบ่งกลุ่มเยาวชนเพื่อระดมความคิดเกี่ยวกับ
แนวทางในการลดมลพิษทางน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ยมในรูปแบบต่างๆ รวมทั้งมีกิจกรรมสร้าง
ความตระหนักและให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการมลพิษทางน้ำโดยวิทยากรซึ่งมีกิจกรรมย่อย
ดังต่อไปนี้

1) กิจกรรมการละลายพฤติกรรม

กิจกรรมนี้ได้จัดทำขึ้นเพื่อให้เยาวชนที่เข้าร่วมโครงการได้ทำความรู้จักกัน
และสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกัน เพื่อให้ง่ายต่อการดำเนินกิจกรรมอื่น ๆ และยังเป็นการเรียนรู้
นิสัยใจคอของแต่ละคน และเป็นการคลายเครียดให้กับเยาวชนที่มาเข้าร่วมค่ายด้วย ซึ่งกิจกรรม

นี้มีผู้เข้าร่วมทั้งหมด 80 คน มีทั้งนักศึกษาชมรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเยาวชนในพื้นที่ ดังภาพที่ 3.5

ภาพที่ 3.5 กิจกรรมการละลายพฤติกรรม

2) การติดตามตรวจสอบคุณภาพสิ่งแวดล้อมในชุมชน

การติดตามตรวจสอบคุณภาพสิ่งแวดล้อมในชุมชน เป็นสิ่งที่มีความสำคัญมาก เนื่องจากว่าสภาพแวดล้อมในชุมชนที่ดี ย่อมส่งผลให้สุขภาพกาย สุขภาพจิตของประชาชนในชุมชนดีขึ้น ซึ่งในกิจกรรมนี้ได้มีการฝึกอบรมให้เยาวชนในการตรวจวิเคราะห์คุณภาพน้ำอย่างง่าย ได้แก่ การตรวจวิเคราะห์ปริมาณออกซิเจนที่ละลายอยู่ในน้ำ โดยมีการทำกิจกรรมแบบเวียนกลุ่ม โดยกิจกรรมนี้ส่งผลให้เยาวชนมีทักษะและได้รับความรู้ในการตรวจวิเคราะห์คุณภาพน้ำอย่างง่ายได้ และยังสามารถนำไปใช้ในการเรียนต่อไปได้ด้วย ดังภาพที่ 3.6

ภาพที่ 3.6 กิจกรรมการติดตามตรวจสอบคุณภาพสิ่งแวดล้อมในชุมชน

3) การบรรยายเรื่องสิ่งแวดล้อมจะดี อยู่ที่มือใคร

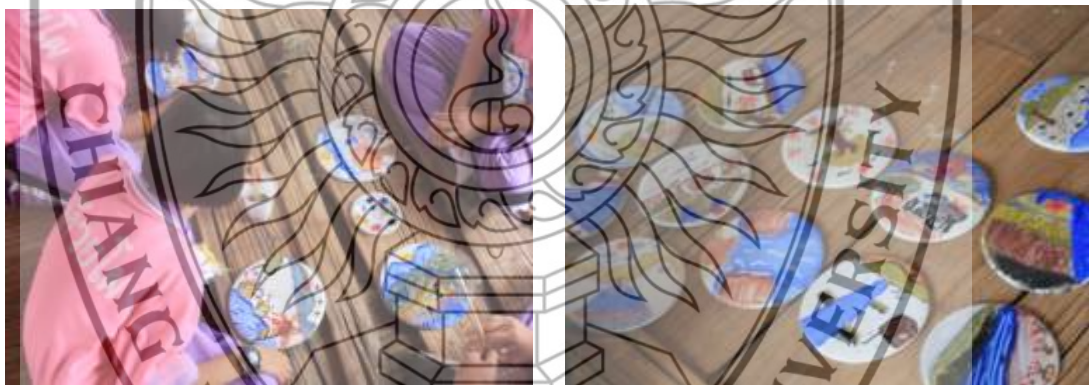
กิจกรรมการบรรยายให้ความรู้เรื่อง สิ่งแวดล้อมจะดี อยู่ที่มือใคร โดยได้วิทยากรจากสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 1 มาบรรยายให้ความรู้ ซึ่งการบรรยายได้มีการเสนอประเด็นให้เยาวชนร่วมกันคิดว่า ถ้าจะให้สิ่งแวดล้อมดีนั้นใครจะต้องเป็นคนดูแลรักษา ซึ่งเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมให้ความสนใจและร่วมกันเสนอความคิดอย่างหลากหลาย ซึ่งกิจกรรมนี้ได้ส่งผลให้เยาวชนได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น และกล้าแสดงออก ดังภาพที่ 3.7

ภาพที่ 3.7 กิจกรรมการบรรยายเรื่องสิ่งแวดล้อมจะดีอยู่ที่มือใคร

4) กิจกรรมศิลปะบนจานเซรามิก

กิจกรรมศิลปะบนพื้นผ้า ภายใต้งานหัตถ์ของนักเรียนไทยยุคใหม่ใส่ใจอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อลดปัญหาภาวะโลกร้อน ได้มีการแบ่งกลุ่มให้เยาวชนที่เข้าร่วมโครงการออกเป็น 10 กลุ่มย่อย แล้วให้แสดงแนวคิดในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติผ่านการวาดภาพลงบนจานเซรามิก ซึ่งกิจกรรมนี้เยาวชนที่เข้าร่วมโครงการมีความพึงพอใจมาก เพราะทำให้ได้แสดงความคิดเห็นที่ไม่มีการปิดกั้นจินตนาการ ทำให้ได้งานเซรามิกที่มีความสวยงามและสะท้อนแนวคิดของเยาวชนออกมาได้ดังภาพที่ 3.8

ภาพที่ 3.8 กิจกรรมศิลปะบนจานเซรามิก

5) การบรรยายเรื่อง การมีส่วนร่วมของเยาวชนชุมชนในการจัดการทรัพยากรน้ำ ปัญหาและแนวทางแก้ไขในท้องถิ่น

กิจกรรมนี้ได้มีการบรรยายเกี่ยวกับปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยวิทยากรจากสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 1 และให้เยาวชนร่วมกันแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน รวมทั้งแนวทางการแก้ไขในรูปของผังความคิด โดยปัญหาที่เยาวชนในพื้นที่พบส่วนใหญ่เป็นปัญหาเกี่ยวกับอากาศร้อนและมีวันพิษปกคลุมในช่วงฤดูร้อน และปัญหาแหล่งน้ำที่ไม่สะอาด ปัญหาขยะมูลฝอยที่ขาด

การจัดการที่เหมาะสม ส่วนแนวทางการแก้ปัญหา นั้น ได้แก่ การส่งเสริมและให้ความรู้เกี่ยวกับการลดภาวะโลกร้อน การให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการขยะ การคัดแยกขยะ ดังภาพที่ 3.9

ภาพที่ 3.9 การบรรยายการมีส่วนร่วมของเยาวชนชุมชนในการจัดการทรัพยากรน้ำในท้องถิ่น

6) กิจกรรม การอบรมให้ความรู้การแปรสภาพขยะมูลฝอย

กิจกรรมการอบรมให้ความรู้ในการแปรสภาพขยะมูลฝอยนั้น จัดทำขึ้นเพื่อส่งเสริมให้เยาวชนในพื้นที่รู้จักรูปแบบที่สามารถนำขยะมูลฝอยมาแปรรูปได้ โดยในครั้งนี้ได้มีการสาธิตการแปรรูปขยะมูลฝอยเป็นวัตถุดิบในงานเซรามิก และให้เยาวชนที่เข้าร่วมโครงการได้ลองทำการแปรสภาพขยะมูลฝอย และยังมี การให้ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการจัดการขยะมูลฝอยที่เหมาะสมด้วย ดังภาพที่ 3.10

ภาพที่ 3.10 กิจกรรมการอบรมให้ความรู้การแปรสภาพขยะมูลฝอย

ผู้ร่วมกิจกรรม

ผู้ร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ประกอบด้วย คณะผู้วิจัย นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ จำนวน 15 คน และเยาวชนในพื้นที่ตำบลแม่ยวมจำนวน 80 คน

สถานที่และช่วงเวลา

กิจกรรมสร้างความตระหนักและความรู้ให้กับเยาวชนในการจัดการมลพิษทางน้ำ ได้ดำเนินการในระหว่างวันที่ 9 - 10 ธันวาคม 2553

ผลที่เกิดจากการดำเนินกิจกรรม

ทำให้เยาวชนเกิดความตระหนักและความรู้ในการแก้ปัญหามลพิษทางน้ำ รวมทั้งได้แนวทางในการลดมลพิษทางน้ำในทัศนะของเยาวชน และได้เครือข่ายเยาวชนในพื้นที่ในการช่วยกันรักษาทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำยม

กิจกรรมที่ 6 อบรมเชิงปฏิบัติการการทำถังดักไขมัน

วัตถุประสงค์

เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนและเยาวชนมีความรู้ในการควบคุมมลพิษจากครัวเรือนของตนเอง ก่อนปล่อยลงสู่แหล่งน้ำสาธารณะ

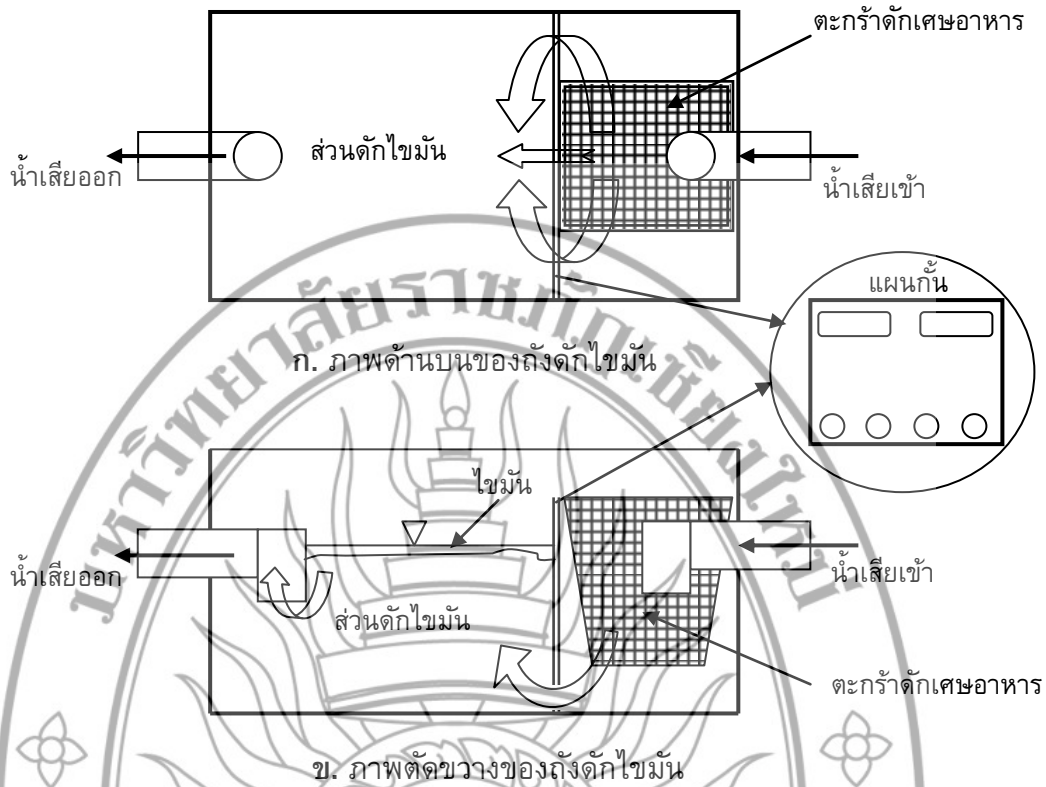
วิธีดำเนินการ

การอบรมเชิงปฏิบัติการการทำถังดักไขมัน ได้อบรมโดยวิทยากรและให้ผู้เข้าอบรมลงมือจัดทำถังดักไขมันด้วยตนเอง โดยจัดทั้งสิ้น 3 ครั้ง เป็นของประชาชน 2 ครั้ง และของเยาวชน 1 ครั้ง ดังภาพที่ 3.11

ภาพที่ 3.11 การดำเนินกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการการทำถังดักไขมัน

ในส่วนของอุปกรณ์ในการดำเนินกิจกรรม ได้แก่ ถังพลาสติก ท่อพีวีซี และอุปกรณ์ต่อเชื่อมท่อพีวีซี ตะกร้าดักขยะ ซึ่งทางคณะผู้ทำการวิจัยได้นำถังพลาสติกที่ใช้แล้วมาเป็นส่วนประกอบหลักในการดำเนินกิจกรรม โดยชาวบ้านจะได้ช่วยกันในการประกอบและติดตั้ง โดยในที่ประชุมได้ร่วมกันออกแบบถังสำหรับทำถังดักไขมัน โดยนำถังพลาสติกมาทำการเจาะรูแล้วใส่ท่อพีวีซีโดยจะใช้รูปแบบเหมือนกับถังดักไขมันที่มีขายอยู่ตามท้องตลาด แต่จะนำมาประยุกต์โดยใช้วัสดุที่หาได้เองภายในท้องถิ่น และสามารถประกอบติดตั้งได้เอง โดยภายในถังจะมีตะกร้าสำหรับดักขยะอินทรีย์ที่ได้จากครัวเรือนเพื่อนำไปทำปุ๋ยหมัก หรือน้ำหมักชีวภาพอีกทีหนึ่ง ดังภาพที่ 3.12

ก. ภาพด้านบนของถังดักไขมัน

ข. ภาพตัดขวางของถังดักไขมัน

ภาพที่ 3.12 แสดงถังดักไขมันในครัวเรือน

ผู้ร่วมกิจกรรม

ผู้ร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนและเยาวชนในพื้นที่ตำบลแม่ยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน 50 คน

สถานที่และเวลา

อาคารเอนกประสงค์ในพื้นที่ตำบลแม่ยวม กิจกรรมนี้ได้ดำเนินการในช่วง เดือน มกราคม 2554

ผลที่เกิดจากการดำเนินกิจกรรม

ผู้เข้ารับการอบรมได้ความรู้ในการทำถังดักไขมัน ได้ถังดักไขมันสำหรับใช้ในชุมชนจำนวน 50 ถัง

กิจกรรมที่ 7 การทำฝายชะลอน้ำและตะกอนและปลูกหญ้าแฝก

วัตถุประสงค์

เพื่อลดการไหลของน้ำและตะกอนที่จะไหลลงสู่แม่น้ำนยวมรวมทั้งยังเพิ่มปริมาณน้ำและเก็บกักน้ำสำหรับการใช้ในกิจกรรมต่างๆ ในช่วงฤดูแล้งและลดอัตราการเกิดน้ำป่าไหลหลากในช่วงฤดูฝน

วิธีดำเนินการกิจกรรม

วิธีการดำเนินการกิจกรรมจะใช้กลุ่มชาวบ้านอาสาสมัครทั้งประชาชนและเยาวชนร่วมกันกำหนดจุดที่เหมาะสมในการทำฝายและลงมือทำฝายโดยอาศัยภูมิปัญญาชาวบ้านและวัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นดังภาพที่ 3.12

ผู้ร่วมกิจกรรม

ผู้ร่วมกิจกรรมการสร้างฝายชะลอน้ำ ประกอบไปด้วยประชาชนในพื้นที่ลุ่มน้ำยมตอนล่าง 30 คน เยาวชนในพื้นที่จำนวน 50 คน นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่จำนวน 15 คน

สถานที่และช่วงเวลา

ทำการสร้างฝายชะลอน้ำในพื้นที่ป่าต้นน้ำและลำห้วยสาขาของน้ำแม่ยม โดยดำเนินการในช่วงเดือนมกราคม 2554

ผลที่เกิดจากการดำเนินการกิจกรรม

กิจกรรมการสร้างฝายชะลอน้ำทำให้เกิดความสามัคคี และแก้ไขปัญหามลพิษทางน้ำในส่วนที่เป็นตะกอนขุ่นในน้ำ จากการดำเนินการกิจกรรมได้ฝายทั้งสิ้น 8 แห่ง และหญ้าแฝกระยะทาง 1 เมตร ดังภาพที่ 3.13

ภาพที่ 3.13 กิจกรรมการทำฝายชะลอน้ำและตะกอน

กิจกรรมที่ 8 โครงการจัดตั้งกลุ่มเยาวชนรักสิ่งแวดล้อม

วัตถุประสงค์

กิจกรรมนี้จัดทำขึ้นเพื่อพัฒนาศักยภาพนักเรียน/ เยาวชนให้สามารถเป็นผู้นำด้านการเผยแพร่ความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและดำเนินการด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อแก้ไขปัญหาาร่วมกันในรูปแบบเครือข่ายสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ชุมชน

วิธีดำเนินการกิจกรรม

กิจกรรมครั้งนี้ดำเนินการโดยการแบ่งกลุ่มเยาวชนออกเป็นกลุ่มๆ โดยกิจกรรมภายในค่ายได้เริ่มจากกิจกรรมการละลายพฤติกรรมเพื่อสร้างความสัมพันธ์ภายในค่าย

แล้วมีการแบ่งฐานกิจกรรมเป็นฐานๆ และมีการบรรยายให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการลำน้ำแม่ยม และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ยม โดยใช้การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น โดยวิทยากรในชุมชน และมีการระดมความคิดของเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรม ในประเด็นการจัดการปัญหามลพิษทางน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ยมด้วย ดังภาพที่ 3.14

ภาพที่ 3.14 โครงการจัดตั้งกลุ่มเยาวชนรักสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำยม

ผู้ร่วมกิจกรรม

ผู้ร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ประกอบด้วย คณะผู้วิจัย นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ เยาวชนจากโรงเรียนต่างๆ ในพื้นที่ตำบลแม่ยมจำนวน 50 คน

สถานที่และเวลา

กิจกรรมนี้จัดขึ้นที่อุทยานแห่งชาติสาละวิน (สักใหญ่) โดยจัดในระหว่างวันที่ 11-12 พฤษภาคม 2554

ผลที่เกิดจากการดำเนินกิจกรรม

การดำเนินกิจกรรมนี้ ทำให้เยาวชนได้แสดงแนวคิดในการลดมลพิษที่เกิดขึ้นในพื้นที่ลุ่มน้ำยม รวมทั้งได้กลุ่มเยาวชนจากโรงเรียนต่างๆ จำนวน 5 โรงเรียน รวมทั้งแผนการดำเนินงานที่เหมาะสมกับพื้นที่ที่จะดำเนินการโดยเยาวชนด้วย

3. ระยะที่ 3 การติดตามประเมินผลการดำเนินกิจกรรม

การติดตามประเมินผลการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินกิจกรรมการจัดการมลพิษทางน้ำโดยกระบวนการมีส่วนร่วมในพื้นที่ลุ่มน้ำยม คณะผู้วิจัยได้ใช้การติดตามและประเมินผลการดำเนินกิจกรรม โดยประกอบด้วย กิจกรรมการเคาะประตูตามบ้าน กิจกรรมแจกแบบสอบถามประเมินผลการดำเนินงานกิจกรรม และกิจกรรมการจัดเวทีเพื่อแลกเปลี่ยนปัญหาและข้อเสนอแนะ ซึ่งจะต้องทำการบันทึกข้อมูลที่จำเป็น และเกี่ยวข้อง เพื่อนำเสนอแนวทางการปรับปรุงแก้ไข แผนการดำเนินงานที่มีข้อบกพร่อง รวมทั้งปัญหาอุปสรรคต่างๆ โดยการประเมินผลจะมีข้อมูล 2 ส่วน คือ ข้อมูลจากการประเมินผลเชิงปริมาณ ได้แก่ การจัดเก็บข้อมูลจากแต่ละกิจกรรม แยกตามประเภทของระบบปรับปรุงคุณภาพน้ำ และข้อมูลจากการประเมินผลเชิงคุณภาพ ดำเนินโดยใช้แบบสอบถามสำรวจประชาชนในพื้นที่เพื่อหาข้อมูล

เกี่ยวกับประสิทธิภาพของกิจกรรมต่างๆ เช่น พฤติกรรมการใช้น้ำ ระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการมลพิษ ทศนคติที่มีต่อการดำเนินโครงการ

นอกจากการติดตามประเมินผลกิจกรรมดังที่กล่าวมาแล้ว ในส่วนของกิจกรรมที่มีการลงทุนคณะผู้วิจัยจะทำการประเมินอัตราส่วนผลตอบแทนต่อต้นทุน (Benefit Cost ratio หรือ B/C ratio) เป็นการวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างมูลค่าปัจจุบันของผลตอบแทน กับมูลค่าปัจจุบันของเงินลงทุนและค่าใช้จ่ายในโครงการ ถ้า B/C ratio มีค่ามากกว่า 1 แสดงว่าโครงการให้ผลตอบแทนคุ้มค่างกับที่ลงทุนไป แต่ถ้าค่าน้อยกว่า 1 แสดงว่า ผลตอบแทนที่ได้รับจากโครงการไม่คุ้มกับเงินลงทุนที่เสียไป โดย

$$B/C \text{ ratio} = \frac{\text{มูลค่าปัจจุบันของผลตอบแทน}}{\text{มูลค่าปัจจุบันของค่าใช้จ่ายผลตอบแทน}}$$

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล คณะผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้พร้อมทั้งนำทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาอธิบาย เพื่อหาข้อสรุปที่ทำให้เห็นปรากฏการณ์ของประชาชนในการจัดการมลพิษทางน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่มยวม โดยผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลอยู่ตลอดเวลาในขณะที่ทำการศึกษาในชุมชน โดยใช้รูปแบบการบรรยายเชิงวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อให้เห็นประเด็น การเปลี่ยนแปลงเชิงพัฒนาของประชาชนที่ผ่านกระบวนการบูรณาการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ปัญหามลพิษทางน้ำ โดยอาศัยการประเมินจากการวิเคราะห์จากแบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์จากแบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ กิจกรรมเวทีชุมชน กิจกรรมการอบรมเชิงปฏิบัติการ รวมทั้งการวิเคราะห์และสังเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นจนนำไปสู่การจัดการมลพิษทางน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่มยวมได้